

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

P. mgr Małgorzaty Najderskiej, zatytułowanej *Mocne strony charakteru w strukturze osobowości dorastających i dorosłych. Podejście skoncentrowane na zmiennych i podejście skoncentrowane na osobach*, napisanej pod kierunkiem prof. UKSW dra hab. Jana Ciecucha, Warszawa 2019, ss. 260 /mps/.

Zagadnienie mocnych stron charakteru i ich związków z głównymi elementami struktury osobowości stanowi istotny obszar badawczy psychologii osobowości. Wynika to z faktu, że z jednej strony – mocne strony charakteru decydują w dużej mierze o indywidualnym i społecznym funkcjonowaniu jednostki, a z drugiej – wiążą się ze zmianami osobowości zachodzącymi w trakcie procesów rozwojowych. Z tego względu należy podkreślić znaczącą wartość pracy doktorskiej Małgorzaty Najderskiej, która podjęła się sprawdzenia struktury mocnych stron charakteru oraz określenia ich związków z podstawowymi wymiarami opisującymi osobowość, tj. cechami osobowości oraz preferencjami wartości. Przeprowadzone przez Autorkę badania empiryczne są bezspornie nowatorskie i wartościowe na gruncie polskim, stanowiąc nową jakość w poruszonym obszarze.

1. Problem badawczy dysertacji

Głównym celem badawczym recenzowanej dysertacji jest weryfikacja struktury mocnych stron charakteru oraz określenia ich charakteru i siły związków z głównymi wymiarami opisującymi osobowość, tj. cechami osobowości oraz preferencjami wartości, w dwóch grupach adolescentów (gimnazjalistów – 13-16 lat i licealistów – 15-18 lat) oraz dwóch grupach dorosłych (młodych dorosłych – 19-24 lata i dorosłych – 25-78 lat). Wykorzystana strategia zbadania w/w zależności w ramach dwóch, uzupełniających się

podjęć: skoncentrowanym na zmiennych oraz skoncentrowanym na osobach, pozwala na całościowe i pogłębione zbadanie relacji między mocnymi stronami charakteru a wymiarami osobowości. Takie podejście badawcze, właściwie sformułowane przez Autorkę, jest bardzo wartościowe i istotne, gdyż umożliwia analizę występujących powiązań w perspektywie procesów rozwojowych. Ponadto zaproponowane w pracy ujęcie problemu badawczego ujawnia specyfikę punktów styčných i rozbieżnych pomiędzy różnymi okresami rozwojowymi, co może wskazywać na adaptacyjne lub nieadaptacyjne związki charakteru z osobowością na bazie ogólnych zmian rozwojowych.

W ramach problemu badawczego Autorka poprawnie sformułowała 7 hipotez badawczych, które zostały podzielone na trzy grupy ze względu na: (1) strukturę mocnych stron charakteru w podejściu skoncentrowanym na zmiennych, (2) związku mocnych stron charakteru z podstawowymi wymiarami osobowości w podejściu skoncentrowanym na zmiennych oraz (3) związku mocnych stron charakteru z podstawowymi wymiarami osobowości w podejściu skoncentrowanym na osobach (ss. 114-115).

Problem badawczy dysertacji został zrealizowany w oparciu o badania empiryczne, które – co należy mocno podkreślić – zostały przeprowadzone bardzo starannie i wnikliwie. Dobór grup badawczych, zastosowanie właściwych metod statystycznych, opracowanie wyników oraz sformułowane wnioski wskazują na wysoką ocenę warsztatu naukowego Autorki.

2. Struktura rozprawy i ocena merytoryczna

Rozprawa składa się w dwóch kompatybilnych części: teoretycznej (rozdziały 1-3) i empirycznej (rozdziały 4-7), a ponadto wprowadzenia, bibliografii i aneksów. Struktura pracy, w pełni odpowiadająca modelowi prac empirycznych stosowanych w psychologii, jest jak najbardziej odpowiednia dla podjętego celu badań, gdyż umożliwia dogłębne i obiektywne zbadanie założonych związków na bazie analiz teoretycznych i empirycznej weryfikacji postawionych hipotez.

Rozdział 1 dysertacji został poświęcony analizie mocnych stron charakteru. Precyzyjnie i interesująco nakreślono genezę modelu mocnych stron, który „narodził się” z nurtu psychologii pozytywnej, dążącej do wyakcentowania zagadnień potencjału człowieka, dobrostanu psychicznego czy też roli pozytywnych emocji w życiu indywidualnym i społecznym. Autorka trafnie i merytorycznie, w oparciu o reprezentatywną literaturę przedmiotu, wskazała na katalog mocnych stron charakteru – cenne jest tutaj rozróżnienie

przez Autorkę cnót i mocnych stron charakteru (ss. 28-29). Następnie zaprezentowano w dokładny sposób poszczególne 24 mocne strony charakteru, wyjaśniając ich znaczenie oraz powiązania z innymi czynnikami psychologicznymi. Celem stworzenia katalogu mocnych stron charakteru było określenie konfiguracji pozytywnych, powszechnie akceptowanych i cenionych charakterystyk człowieka, które ujawniają się w jego życiu.

W rozdziale 2. Autorka skupiła się na strukturze mocnych stron charakteru. Najpierw omówiła dwa podejścia metodologiczne stosowane w analizie struktury mocnych stron charakteru: podejściu skoncentrowanym na zmiennych i na osobach. Uwzględnienie obydwóch podejść uważam za bardzo trafne i wartościowe, gdyż umożliwia ono integralne i wnikliwe zbadanie relacji między mocnymi stronami charakteru a wymiarami osobowości, szczególnie w perspektywie rozwojowej. W kolejnych podrozdziałach zaprezentowano strukturę mocnych stron charakteru w okresach: dorosłości i dorastania. W tym punkcie rodzi się wątpliwość odnośnie kolejności treści podrozdziałów: 2.2. Struktura mocnych stron charakteru w okresie dorosłości oraz 2.3. Struktura mocnych stron charakteru w okresie dorastania. Czy nie należało ich odwrócić, tzn. najpierw przedstawić strukturę mocnych stron charakteru w okresie dorastania, a następnie w okresie dorosłości? Wydaje się, że taka kolejność byłaby bardziej logiczna z punktu rozwoju człowieka, tj. okres dorastania przed okresem dorosłości.

Rozdział 3 ukazał osobowościowy kontekst mocnych stron charakteru. Omówione zostały cechy osobowości w modelach pięcioczynnikowych oraz struktura cech osobowości, m.in. Kołowy Model Metacech Osobowości (ss. 99-100). W następnym etapie przytoczono wyniki najważniejszych dotychczasowych badań and związkami cech osobowości i mocnych stron charakteru. Na ich podstawie można zauważyć, że powiązanie są złożone, a zarazem zróżnicowane w zależności od konkretnych cech osobowości. Kolejny podrozdział dotyczył rozumienia wartości, w ramach którego Autorka szczegółowo omówiła model kołowy S. Schwartza. Trafnie wskazała najważniejsze jego założenia i odniosła je do okresów rozwojowych. Niniejszy rozdział zakończony został krótką prezentacją związków wartości z mocnymi stronami charakteru. W tym ostatnim podrozdziale 3.4. (s. 109 – podrozdział ten ma niecałą stronę i prezentuje tylko propozycje Peteresona i Seligmana) można było jednak zdecydowanie szerzej ukazać specyfikę zależności między wartościami a mocnymi stronami charakteru, szczególnie, że zbadanie tych zależności stanowi jeden z głównych celów dysertacji. W literaturze istnieją badania pokazujące zależności między powyższymi zmiennymi (np. Crossan, M., Mazutis, D., & Seijts, G. (2013). In search of virtue: The role of virtues, values and character strengths in ethical decision making. *Journal of Business Ethics*,

113(4), 567-581; Baer, R. (2015). Ethics, values, virtues, and character strengths in mindfulness-based interventions: A psychological science perspective. *Mindfulness*, 6(4), 956-969.), i ich krótka prezentacja głębiej uzasadniałaby hipotezy 5 i 7, dotyczące relacji mocnych stron charakteru z wartościami (ss. 114, 115).

Generalnie, analizując treści części teoretycznej, należy bezsprzecznie stwierdzić, iż od strony merytorycznej cechują się one dużą dojrzałością i wnikliwością, co widoczne jest w precyzyjnych i konkretnych sformułowaniach i wnioskach. Doktorantka nie pozostała tylko na płaszczyźnie prostego zaprezentowania pojęć i wyników badań, lecz potrafiła twórczo i konstruktywnie zestawić różne perspektywy badawcze, dokonać ich wnikliwej reinterpretacji oraz wyciągnąć interesujące wnioski. Widać tutaj wysokie umiejętności w analizie i syntezie dostępnych danych literatury przedmiotu, np. trafne rozróżnienie zakresu pojęciowego religijności i duchowości w obrębie mocnej strony charakteru „duchowość” (s. 43) czy propozycje rekonceptualizacji modeli cech osobowości (ss. 99-100).

Rozdział 4 i 5 przedstawiają problem i metodę badań własnych, a zatem zawierają ogólne założenia przedkładanej dysertacji, problem pracy i cel prowadzonych badań, hipotezy badawcze, plan i etapy badań, zastosowane narzędzia, opis grupy badawczej oraz sposób przeprowadzenia badań. Rozdziały te cechuje duża staranność oraz przejrzystość myślenia, co szczególnie widoczne jest w: (1) klarownie sformułowanych celach badawczych, którymi były: weryfikacja struktury mocnych stron charakteru oraz określenia ich charakteru i siły związków z podstawowymi wymiarami osobowości, tj. cechami osobowości oraz preferencjami wartości, w dwóch grupach adolescentów (gimnazjalistów i licealistów) oraz dwóch grupach dorosłych (młodych dorosłych i dorosłych) oraz (2) logicznych i uzasadnionych hipotezach odzwierciedlających założone cele badań (ss. 114-115). Autorka wykazała się tutaj samodzielnością i kreatywnością, co w połączeniu z fachową wiedzą zaowocowało skonstruowaniem jasnego i interesującego modelu badawczego. Narzędzia badawcze zostały dobrane poprawnie, a na pozytywne podkreślenie zasługuje fakt, że Doktorantka jest współautorem adaptacji dwóch zastosowanych skal.

Rozdział 6 i 7 prezentują wyniki badań własnych wraz z ich dyskusją. Rozdziały te wydają się najbardziej interesujące i wartościowe, gdyż ukazują wysoce twórczy wkład Doktorantki w realizację swojego programu badawczego.

Bardzo przejrzysty jest układ Rozdziału 6., w którym wyniki zostały zaprezentowane zgodnie z postawionymi hipotezami dla poszczególnych czterech grup osób badanych, od H1 do H7. Najpierw ukazano uzyskane rezultaty dla struktury mocnych stron charakteru, następnie dla związku mocnych stron charakteru z cechami osobowości oraz dla relacji

mocnych stron charakteru z wartościami. Autorka w naukowo „elegancki” sposób zaprezentowała wyniki analiz statystycznych bazując na szerokiej gamie metod statystycznych: analizie czynnikowej (eksploracyjnej i hierarchicznej), korelacjach i skalowaniu wielowymiarowym, krokowej analizie regresji, oraz testach różnic. Ta część zasługuje na silną pochwałę za rzetelność i dojrzałość obliczeń statystycznych. Czytając ten rozdział ma się niezaprzeczone przekonanie, że napisała je osoba dysponująca bardzo dobrym warsztatem metodologicznym. Szczególnie wartościowe są analizy powiązań między mocnymi stronami charakteru a cechami osobowości (ss. 157-170) i wartościami (ss. 171-196), umożliwiające dogłębne wniknięcie w strukturę zależności między w/w zmiennymi. Dzięki temu uzyskaliśmy interesujące schematy związków między wymiarami charakteru a osobowości w poszczególnych grupach wiekowych, co stanowi znaczący wkład również w zrozumienie procesów rozwojowych zachodzących od okresu dorastania do dorosłości.

Jako że recenzja naukowa winna odznaczać się obiektywnością i unikać znamion „laurki szkolnej”, rodzi się pytanie w kontekście powyższej strategii obliczeń. Czy nie należało/można było w analizach statystycznych dla grupy dorosłych wydzielić poszczególne podgrupy odpowiadające okresom rozwojowym, np. wczesnej dorosłości, średniej dorosłości i późnej dorosłości? Uwzględniony bowiem w przeprowadzonych badaniach wiek dorosłych (25-78 lat) jest bardzo szeroki i obejmuje wiele zróżnicowanych specyficznych elementów rozwoju człowieka, bezpośrednio związanych ze zmiennymi badanymi w dysertacji, np. zmiany osobowościowe związane z kryzysem połowy życia czy reewaluacja systemu wartości w okresie starości. Rozumiem, że wtedy liczba obliczeń byłaby o wiele większa (obecna część empiryczna, jak już zauważyłem – doskonała i precyzyjna – jest i tak obszerna), tym niemniej, w ramach np. przyszłych publikacji warto się nad tym zastanowić.

Bardzo wartościowy jest Rozdział 7 zawierający dyskusję wyników, w którym Autorka powiązała dotychczasowe dane literatury przedmiotu z uzyskanymi wynikami. Wskazują one na wysoką dojrzałość myślenia i umiejętność wnioskowania oraz syntezy danych. Zauważalne jest to szczególnie w tych miejscach, w których Autorka odwołuje się do zasadności stosowania różnych modeli mocnych stron charakteru, tj. dwu-, trój- i czteroczynnikowych, wykazując ich mocne i słabe strony (ss. 210-211) czy też podczas interpretacji konieczności wyjaśnienia mocnych stron przez połączone wymiary cech osobowości i wartości (s. 215). W tych miejscach wyraźnie widać dużą oryginalność i wnikliwość badawczą Doktorantki, za co należy się jej wysokie uznanie.

Dodać należy także, że przeprowadzone w ramach dysertacji badania posiadają także dużą wartość praktyczną dla wypracowania konkretnych sposobów formowania cech

charakteru sprzyjających rozwojowi osobowości i kształtowania pożądaných wartości. Bez wątplenia mogą być wartościowym źródłem wiedzy dla psychologów-praktyków pracujących w konkretnych miejscach związanych z pomocą psychologiczną, tj. szkoły czy poradnie.

3. Ocena formalna rozprawy

Od strony formalnej praca jest napisana bardzo poprawnie i zasługuje na wysoką ocenę. Autorka w wysoce rzetelny sposób zastosowała wszystkie wymagania związane z pisaniem pracy doktorskiej. Spis literatury i jej podział, a także wykonanie przypisów, rysunków i tabel, oraz aneksu zasługuje na bardzo pozytywną ocenę. Podkreślić należy także obszerną literaturę przedmiotu, która została poprawnie dobrana i wykorzystana w pracy. Świadczy to o umiejętnym poruszaniu się Autorki w „gąszczu” informacji naukowych. Autorka potrafiła umiejętnie skorzystać z różnego rodzaju źródeł, odpowiednio szeregując dostępne informacje i nie przekraczając przy tym zasad właściwej interpretacji, tzn. unikając zbytnich generalizacji czy nadinterpretacji wyników wcześniejszych badań. Ponadto praca od strony graficznej jest wykonana bardzo starannie – dotyczy to przede wszystkim tabel i wykresów, które wyraźnie i przejrzysto obrazują prowadzone analizy statystyczne.

Rzecz, która bezsprzecznie zauważalna jest od pierwszych stron, jest wysoce naukowy i dojrzały styl pisania. Uwidacznia się on w spójnym i konstruktywnym formułowaniu myśli w obszarze psychologii osobowości, doborze właściwych pojęć i fraz językowych, oraz umiejętnym wyciąganiu konkluzji w trakcie wniosowania statystycznego. Wymienione elementy formalne sprawiają, że nawet skomplikowane treści stają się zrozumiałe dla czytelnika. Jednocześnie Autorka nie wpada w styl popularyzatorski, stanowiący niekiedy słabość opracowań naukowych.

4. Ocena końcowa

Podsumowując ocenę dysertacji doktorskiej p. mgr Małgorzaty Najderskiej, należy odznaczyć się ona rzetelnością i gruntownym warsztatem badawczym. Na szczególne podkreślenie zasługują przeprowadzone badania nad strukturą mocnych stron charakteru i ich związków z cechami osobowości i systemem wartości oraz ich doskonale statystyczne opracowanie i interpretacja psychologiczna. Świadczy to, iż Doktorantka dobrze opanowała zasady metod naukowych stosowanych w psychologii, właściwie umie prowadzić badania naukowe i wnikliwie dokonywać interpretacji uzyskanych danych. Przedstawiona przez Autorkę dysertacja wnosi znaczący wkład w badania z zakresu psychologii, szczególnie w

zakresie osobowości i procesów rozwoju człowieka. Ponadto posiada znaczącą wartość praktyczną dla działalności zawodowej psychologów. Omawiana dysertacja, zarówno pod względem merytorycznym, jak i formalnym, ukazuje Autorkę jako osobę dobrze przygotowaną do pracy naukowej i dogłębnie znającą problematykę przedmiotu. Biorąc pod uwagę znaczącą wartość pracy, a zwłaszcza jej cenne wyniki badań empirycznych, zachęcam, aby pracę – po naniesieniu drobnych korekt – wydać w postaci artykułów lub pracy zwartej.

Na podstawie recenzji przedstawionej dysertacji, po jej ocenie metodologicznej, merytorycznej i formalnej, pragnę stwierdzić, że spełnia ona wymagania stawiane pracom doktorskim przez ustawę o stopniach i tytułach naukowych. Postuluję zatem o dopuszczenie p. mgr Małgorzaty Najderskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Ponadto mając na uwadze ponadprzeciętne walory merytoryczne pracy, szczególnie w zakresie projektu badawczego oraz analizy i interpretacji uzyskanych wyników badań, wnioskuje o wyróżnienie pracy.

Dr hab. Dariusz Krok, prof. UO